

Zsengellér József disszertációjának fő célja az ókori jahvizmus kialakulásának, fejlődésének és terének feltérképezése a történettudomány és a vallástörténet eszközeivel. A szerző arra keresi a választ, hogy a tárgyalt mintegy másfél évezred (Kr. e. 1500–104) során egyetlen jahvizmusról beszélhetünk-e, vagy jahvizmusok különböző formáiról. Ennek érdekében alapos vizsgálatnak veti alá a témára vonatkozó hatalmas szöveges és tárgyi forrásanyagot, amelyet négy nagy kronológiai egység (bronzkor, vaskor, keleti birodalmak kora és hellénisztikus kor) szerint csoportosít. A kutatás a polijahvizmus hipotézisét erősíti meg, és ennek során disszerens a következő főbb tudományos eredményekre jut:

(1) A vizsgált időszakban legalább 12 önálló jahvizmus azonosítható, és nem köthető kizárólagosan az ókori zsidósághoz; (2) a JHVH név, a tetragrammaton kimondása eredetileg nem volt tilos, csak a héber Biblia más nyelvekre történő lefordítása miatt nyilvánult tabuvá; (3) időben az első azonosítható jahvizmus Izrael királyságához, az Omri-dinasztiához köthető (Kr. e. 9. század); (4) a jahvizmus júdai változata ennél későbbi (Kr. e. 8. század), és kultuszát a bibliai szövegek által sugallt képtől eltérően egészen a fogságig politeizmus jellemzi; (5) az elephantinói közösséget több jahvista irányzatból érkező csoportok alkották; (6) a jeruzsálemi jahvizmus kizárólagosságának eszméjét a fogság idején Ezékiel próféta és köre alakította ki; (7) a perzsa korban az izraeli és a júdai jahvizmus rövid ideig tartó szintézise jött létre, ennek köszönhető a Tóra megszövegezése, de monotemizmusról (kultuszcentralizációról) még ekkor sem beszélhetünk; (8) a zsidóság önazonosságának (így a monotemizmusnak is) a hasmóneus Jóannész Hürkanosz (Kr. e. 2. sz.) a megalkotója; (9) a samáriai jahvizmus régi gyökerekre megy vissza, és ezeket Hürkanosz erőszakos fellépése sem tudta megszüntetni; (10) a qumráni és az egyiptomi (alexandriai, leontopoliszi) jahvizmus a jeruzsálemi jahvizmus alternatívái, önálló jahvizmusok; (11) a részletesen kifejtett elemek alapján a disszertációban új (vizuálisan is szépen megjelenített) összkép bontakozik ki a jahvizmus eredetét illetően.

Az opponensek legfőbb kifogásai a mű szerkezetére, arányaira, hiányaira és érvelésmódjára; a Biblia mint forrás használatára; egyes kultuszhelyek és -csoportok vallásgyakorlatának jahvista jellegére; bizonyos régészeti leletek eredetének megbízhatóságára és a szöveges források egy részének értékére és értelmezésére irányultak. A disszertáció átfogó jellegének is betudható, hogy a bírálók számos részkérdéssel kapcsolatban is kifogást emeltek. Ezeket Zsengellér József többségükben megválaszolta, kisebb részüket pedig elfogadta, és kifejezte szándékát, hogy újragondolja, illetve a mű könyv formában megjelenő változatába beépíti őket.

Összességében a disszertáció kitűnően kapcsolódik a téma kutatásának legmodernebb nemzetközi trendjeihez. Szigorú tudományos módszerekkel, óriási forrásanyag példaértékűen gondos feldolgozásával készült, és nemzetközi szinten is jelentős eredményekkel gazdagítja a jahvista csoportokra vonatkozó tudásunkat, különösen a jahvizmus elephaninói, garizimi és leontopoliszi megjelenési formáit illetően.